

4. Základní naturální ukazatele kultury

Jak je i z předcházejících částí tohoto materiálu zřejmé, v sektoru kultury se můžeme setkat s potížemi spojenými s odpovídajícím oceněním některých - zejména originálních - kulturních statků či služeb. Netýká se to jen samotného stanovení ceny, ale i jejího vývoje v čase. Také hospodaření některých kulturních institucí se primárně neřídí finančními kritérii a neprobíhá plně na komerční bázi. Lze proto říci, že **působení ekonomických vztahů v kultuře je modifikované, ne-li částečně limitované.**

Z omezených možností finančního postižení rozsahu kulturního dění vyplývá, že bychom měli náš **pohled na kulturu doplnit o vyhodnocení vývoje základních naturálních ukazatelů**, které jsou v zásadě dvojího druhu. Jako **kapacitní ukazatele** odrážejí stranu nabídky a jako **ukazatele participace** na kultuře **postihují rozsah poptávky**. Mezi dříve uvedené lze zařadit např. počet sedadel a představení v divadlech či v kinech, počet sbírkových předmětů, expozic a výstav v muzeích nebo rozsah knihovního fondu v knihovnách. Objem poptávky vyjadřují ukazatele počtu diváků, návštěvníků, čtenářů nebo počtu knižních výpůjček.

Naturální ukazatele se zjišťují ročně zejména pomocí statistického šetření v kultuře (KULT) do něhož jsou mimo jiné zahrnuty kulturní památky, muzea a galerie, divadla a knihovny. Některé z ukazatelů již tvoří poměrně dlouhou časovou řadu. S ohledem na úroveň srovnatelnosti dat vystačíme pro charakteristiku krátkodobého vývoje s porovnáním údajů v posledních čtyřech letech (od roku 2006). Soubor dat týkající se jmenovaných poskytovatelů orientovaných na bezprostřední zájem veřejnosti (publika) byl doplněn z administrativních zdrojů o některé údaje o kinech.

4.1. Poskytovatelé v oblasti kulturního dědictví

V roce 2010 bylo na našem území 288 veřejně přístupných **hradů a zámků a dalších památkových objektů**. Oproti roku 2006 (271 objektů) se jejich počet zvýšil. Opačně se však vyvíjel **počet návštěvníků**, který **poklesl** o 569 tis. osob (4,7%), v porovnání s rokem 2009 mírně poklesl o 76 tis. (o necelé 1 %) **na 11,5 mil. osob**.

Naturální ukazatele lze v porovnání s finančními údaji snáze přiřadit k územním celkům. V roce 2010 celostátně připadlo na 10 tis. obyvatel 10 973 návštěvníků (viz tab.č. 12 v příloze), v porovnání s tímto průměrným údajem byla návštěvnost nejvyšší v Praze (více než dvojnásobná), v Jihočeském kraji (téměř dvojnásobná) a ve Středočeském kraji (o více než 34 % vyšší), naopak značně podprůměrná návštěvnost byla v Moravskoslezském kraji (zhruba čtvrtinová), v Ústeckém a v Olomouckém kraji (zhruba třetinová). Nutno dodat, že v Moravskoslezském a Olomouckém kraji se nachází relativně méně památkových objektů.

Naturální ukazatele vztahující se **k muzeím a galeriím stagnují popř. klesají**. V porovnání s rokem 2006 se mírně zvýšil počet expozic a výstav (o 2,2 %), na

druhé straně **poklesl počet evid. čísel sbírkových předmětů a také počet návštěvníků (o 4,7 %)**. Při počtu 8 863 návštěvníků na 10 tis. obyvatel, byla návštěvnost v Praze téměř třikrát vyšší. Nadprůměrná byla ve Zlínském a Královéhradeckém kraji. Ve všech ostatních krajích byla podprůměrná s tím, že nejnižších hodnot dosáhla v Moravskoslezském kraji a v kraji Ústeckém. V porovnání s rokem 2009 návštěvnost muzeí a galerií o 4,5 % poklesla.

Na návštěvnost kulturních zařízení - zejména památek, muzeí a galerií - má jistě nemalý vliv turismus. Mezi roky 2006 a 2010 měl příjezdový cestovní ruch klesající tendenci a návštěvnost kulturních zařízení nestimuloval. Celkový počet turistů poklesl asi o 4 %, z toho zahraničních turistů o 1,6 %.

V porovnání s rokem 2009 se celkový počet turistů zvýšil o 2%, v tom počet domácích turistů o 1,3 % poklesl, zatímco zahraničních turistů bylo o 5 % více. Z územního pohledu se počet turistů proti roku 2009 zvýšil v Praze, v Karlovarském kraji a ve Zlínském kraji.

Významnými poskytovateli kulturních služeb v oblasti kulturního dědictví jsou **knihovny**, které tvoří nejhustější síť zařízení v naší zemi. Mimo jiné i z tohoto důvodu mají v současné době mnohem širší poslání než tomu bylo v minulosti. Vedle tradičních knihovnických služeb poskytují také služby informační popř. i vzdělávací. Mnoho občanů tak navštěvuje knihovny z řady jiných důvodů než je vypůjčení knih, dokumentů či jiných nosičů informací. Přicházejí často proto, aby využili přístup k internetu, shlédli výstavu, zúčastnili se vzdělávací akce či kulturního pořadu.

Tyto, nesporně pozitivní změny působí potíže při vyjádření rozsahu aktivit veřejných knihoven a jejich společenského významu jedním či omezeným počtem ukazatelů. Využití finančních ukazatelů komplikuje také skutečnost, že některé služby veřejných knihoven jsou poskytovány bezplatně, popř. za poplatek do výše vynaložených nákladů. V porovnání s klasickými ukazateli počtu čtenářů či výpůjček, se proto i v případě knihoven ukazuje jako vhodnější ukazatel výkonu počet návštěvníků.

Vývoj v oblasti knihoven byl v posledních čtyřech letech nejednoznačný. **Přes znatelný nárůst počtu návštěvníků (o 11%), klesal počet registrovaných čtenářů (o 3 %) a také počet výpůjček (o 2,8%). Patrně se změnila struktura služeb veřejných knihoven ve prospěch nových aktivit** (viz zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách), které se rychle rozvíjejí. Dokládá to také skutečnost, že se zvýšil počet PC pro návštěvníky s přístupem na internet z 7 905 na 10 395 (o 31,5 %).

Také v porovnání s rokem 2009 se snížil počet knihoven, jejich pracovníků i výpůjček, naopak se zvýšil počet návštěvníků a také počet PC s internetem.

Vybrané základní ukazatele roku 2010 jakými jsou počet knihoven, návštěvníků a výpůjček v relaci k počtu obyvatel v jednotlivých krajích ukazuje níže uvedená tabulka.

Kraj	Počet knihoven na 10 tis.obyv.	PC s internet. na 10 tis. obyv.	Počet návštěvníků na 10 tis. ob.	Počet výpůjček na 10 tis.obyv.
Praha	0,33	2,69	23 763	66 098
Středočeský	6,46	9,04	14 673	48 423
Jihočeský	8,53	15,61	23 665	70 342
Plzeňský	8,13	11,13	20 702	69 091
Karlovarský	3,93	11,93	25 309	69 825
Ústecký	3,45	7,85	16 210	57 258
Liberecký	4,82	10,23	20 807	50 988
Královéhradecký	6,69	12,20	24 404	74 741
Pardubický	7,59	11,82	19 486	58 996
Vysočina	10,14	15,93	25 087	77 031
Jihomoravský	5,35	10,89	20 507	57 813
Olomoucký	7,22	12,37	20 260	63 126
Zlínský	5,08	12,57	25 834	83 837
Moravskoslezský	2,15	7,37	22 137	64 071
CELKEM ČR	5,15	9,88	21 067	63 489

Jak ukazuje první sloupec tabulky, větší počet knihoven na 10 tis. obyvatel je v řídko osídlených krajích (např. Vysočina a Jihočeský kraj), kde se nachází vysoký počet malých knihoven bez pracovníků na plný úvazek (85 % z celkového počtu knihoven). Podobné důvody souvisejí i s rozdělením počtu PC s přístupným internetem do krajů.

Jiný obrázek by poskytlo vyčíslení počtu knihoven na zvolenou jednotku plochy kraje, které by charakterizovalo jejich dostupnost. Při průměrném počtu 6,9 knihoven na 100 km², je jejich rozdělení po krajích poměrně vyrovnané. Minimální počet knihoven (3,7) byl v Karlovarském kraji a naopak maximální v Olomouckém kraji (8,8).

Ukazatel počtu návštěvníků zřejmě nejlépe komplexně vyjadřuje poptávku po službách veřejných knihoven. Spolu s kraji s poměrně řídkým osídlením (Vysočina, Karlovarský a Jihočeský kraj) byl velký zájem o služby veřejných knihoven také v kraji Zlínském a v Praze (kde převažují velké knihovny s knihovním fondem uspokojujícím všestranné potřeby zájemců).

Údaje v posledním sloupci tabulky o počtu výpůjček vypovídají o čtenářském zájmu o služby knihoven. Jak je zřejmé vysoce nadprůměrný byl ve Zlínském kraji, na Vysočině a dále v Královéhradeckém, Karlovarském a Jihočeském kraji.

Co se týče zájmu čtenářů o výpůjčky knih ve veřejných knihovnách, v porovnání s rokem 2006 se celkově o 5,4 % snížil (na 10 tis. obyvatel), vzrostl pouze v Plzeňském a Zlínském kraji.

K ukazateli návštěvnosti je třeba dodat, že zcela neodráží význam a poslání některých kulturních zařízení (např. muzeí či knihoven). Není proto pro hodnocení výstupů těchto zařízení zcela vyčerpávající a postačující, ačkoli je mezi naturálními ukazateli nejvýznamnější.

4.2. Divadla a kina

V roce 2010 bylo v provozu 160 stálých scén **divadel** (o 10 % více než v roce 2006) s kapacitou více než 36,6 tis. sedadel (o 4,9 % více). **Počet návštěvníků** (5 825 tis.osob) **se také zvýšil**, přesné porovnání je však nemožné s ohledem na skutečnost, že na rozdíl od roku 2010 nebyla v roce 2006 data, předložená respondenty v rámci zjišťování KULT, dopočítávána. O vzestupném vývoji svědčí také rostoucí počet premiér, uspořádaných představení (jak doma, tak i v zahraničí) a také příjmů ze vstupného (o 29,2%).

Zajímavé informace poskytuje pohled na vztah kapacity divadel (počet sedadel) a počtu návštěvníků v jednotlivých krajích (regionální úroveň NUTS 3) a to jak v absolutním vyjádření, tak i v relaci k počtu obyvatel kraje (údaje jsou za rok 2010).

Kraj	Kapacita (počet sedadel)	Počet návštěv. v tis. os.	Využití kapacity (sl.2/sl.1)	Kapacita na 10 tis. obyvatel	Počet návštěv.na 10 tis.ob.
Praha	16 574	2 934,8	177,1	132,4	23 446
Středočeský	1 805	276,8	153,4	14,4	2 202
Jihočeský	1 532	171,2	111,8	24,0	2 684
Plzeňský	1 364	207,9	152,4	23,8	3 634
Karlovarský	330	26,1	79,1	10,7	848
Ústecký	2 174	273,2	167,1	26,0	3 268
Liberecký	920	141,7	154,0	20,9	3 224
Královéhradecký	850	133,8	157,4	15,3	2 414
Pardubický	595	103,4	173,7	11,5	2 000
Vysočina	305	61,8	202,5	5,9	1 200
Jihomoravský	5 550	704,5	126,9	48,1	6 111
Olomoucký	788	157,4	199,7	12,3	2 453
Zlínský	1 349	193,8	143,6	22,8	3 282
Moravskoslezský	2 512	439,1	174,8	20,2	3 528
CELKEM ČR	36 648	5 825,3	159,0	34,8	5 539

Jak je z tabulky zřejmé, úroveň ukazatelů vztahujících se k Praze je v porovnání s ostatními kraji zcela výjimečná. Kapacita měřená počtem sedadel je v Praze v přepočtu na 10 tis. obyvatel v porovnání s celostátní úrovní téměř čtyřnásobná, ještě vyšší je v Praze relativní návštěvnost divadel. Z ostatních krajů přesahuje celostátní průměr v těchto ukazatelích pouze kraj Jihomoravský a to zřejmě díky městu Brnu, které je také kulturním centrem celostátního významu. Z podobného důvodu je vysoká návštěvnost divadel také v Moravskoslezském a

v Plzeňském kraji. Na druhé straně poměrně nízká úroveň zmíněných ukazatelů Středočeském kraji je zřejmě ovlivněna „dostředivým působením“ hl.m. Prahy. Mírně překvapivá je nízká návštěvnost divadel v Karlovarském kraji a také na Vysočině.

Ve sledovaných letech 2006 – 2010 počet kin, stejně jako počet sedadel poklesl (v obou případech o 8 %). **Zvýšil se naopak počet představení** (o 15,6 %), v porovnání s rokem 2009 byl však mírně nižší. Zvýšil se také **počet diváků** (o 17,6 %), který v roce 2010 překročil 13,5 mil. osob (v roce 2009 necelých 12,5 mil.).

Jak je z tab. č. 12 (viz příloha) zřejmé, návštěvnost kin více než dvojnásobně převyšuje návštěvnost divadel. Lze říci, že zatímco v průměru náš každý druhý občan přijde jednou za rok do divadla, tak každý přijde do kina a navíc každý pátý kino navštíví dvakrát (samozřejmě, odhlédneme-li od diváků – zahraničních turistů).

Údaje o kinech v územním třídění dle krajů nejsou k dispozici a tak je regionální porovnávání ukazatelů nemožné.

Na vývoj kin působí mnoho vlivů spojených zejména s bouřlivým rozvojem záznamových a počítačových technologií (přenosné záznamové nosiče, internet). Došlo také k výstavbě vícesálových kin a tak i při poklesu počtu kin se počet pláten resp. promítacích sálů nesnižuje. V současné době stojí kina před další, nejen technickou, ale zejména investiční výzvou, kterou je přechod promítací technologie na digitální platformu.

Jak je patrné **nabídka kulturních služeb vybraných poskytovatelů se** v období od roku 2006 (s výjimkou kapacity kin) **zvýšila, růstem** – v případě divadel, kin a knihoven - **reagovala také poptávka. Došlo k poklesu návštěvnosti** (o 5,7 % za období čtyř let) ostatních **objektů kulturního dědictví** (hrady, zámky, muzea a galerie). Tento trend by mohl částečně odpovídat velmi nízké míře ekonomické soběstačnosti v oblasti kulturního dědictví (viz tab č.4 b)).

Svou roli v popsaném vývoji bezesporu hrají probíhající technické a technologické přeměny (kina), rozšiřování služeb některých poskytovatelů (knihovny, muzea a galerie) a v neposlední řadě podpora kulturních aktivit z veřejných prostředků.

Z územního pohledu lze uvést, že nejrovnoměrněji je územně rozložena poptávka po službách knihoven (variační koeficient hodnot návštěvnosti na 10 tis. obyvatel činí 0,16), v případě muzeí a galerií je uvedena míra variability 0,54, pro památkové objekty 0,62 a v případě divadel 1,01. Tyto relace jsou pochopitelné, zvážíme-li, že knihovny jsou v každé větší obci, muzea a galerie jsou i v menších městech, památkové objekty jsou rozmístěny značně nerovnoměrně ve venkovských i městských oblastech všech krajů a stále scény divadel se nacházejí zejména v kulturních centrech (alespoň regionálního významu).

Co se týče **relativní úrovně návštěvnosti poskytovatelů kulturních služeb** (památky, muzea a galerie, divadla a knihovny) **v jednotlivých krajích, nelze sledovat významné odlišnosti** (s výjimkou očekávaných rozdílů souvisejících s vahou významných kulturních center a jejich „dostředivým působením“).